«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 24 dekabr (Çərşənbə axşamı günü) tarixli 72-ci nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

AZƏRBAYCAN

Səşənbə, 20 rəbiüləvvəl sənə 1337.
24 kanuni-əvvəl sənə 1918.

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

Məhəlli-idarə:
Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə "Azərbaycan" idarəsi.

Telefon nömrə: 39-60.

Tək nüsxəsi 70 qəpik.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır.

Dərc olunmayan övraq iadə edilməz.

Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir.

Abunə şəraiti:
Yanvarın birinədək Bakı üçün 24,
başqa şəhərlərə 35 rublədir.
Bir aylığı Bakıda 12,
başqa şəhərlərdə 19 rublədir.

Elan fiatı: sətri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

QİSMİ-RƏSMİ
[RƏSMİ HİSSƏ]

Məclisi-Məbusan Rəisi həzrətlərinin əmrnamələri

Nömrə 11

Sabiq Şurayi-Milli İdarəsinin müdiri Məhəmməd Səid Axundzadə 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin [dekabrın] 15-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan Rəisi həzrətlərinin baş katibi təyin edilir.

Nömrə 12

Azərbaycan Məclisi-Məbusan Rəisi baş katibi Məhəmməd Səid Axundzadə 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 16-dan etibarən iki həftəlik məzuniyyətə buraxılır.

Nömrə 13

Azərbaycan Hökuməti-Cümhuriyyəsi Səhhəti-Ümumiyyə Nəzarəti [Səhiyyə Nazirliyi] İdarəsinin müdiri Rza bəy Ağasıbəyov həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 15-ci günündən etibarən Azərbaycan Cümhuriyyəsi Məclisi-Məbusan İdarəsinə müdir müavini təyinlə, müdir dəvət edilincəyə qədər müdiriyyət vəzifəsi ona mühəvvəl edilir [tapşırılır].

Nömrə 14

Məclisi-Məbusan İdarəsi ləvazim müdiri Mirzəbala Məhəmmədzadə 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 17-dən etibarən Məclisi-Məbusan cəlsələrinin [iclaslarının] məzbətə mühərriri [protokollarını yazan] təyin edilir.

Nömrə 15

Bakı şəhəri sakini Əlihüseyn Hüseynov həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 17-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi ləvazim müdiri təyin edilir.

Nömrə 16

Azərbaycan Məclisi-Məbusan İdarəsi kargüzarı Mirhüseyn oğlu Mirməcid 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 19-dan etibarən bir həftəlik məzuniyyətə buraxılır.

Nömrə 17

Məclisi-Məbusan İdarəsi müqəyyədi (dəftərdarı) Mirfəttah Musəvi həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 17-dən etibarən kəndi istidasına məbni [öz ərizəsinə əsasən] vəzifəsindən əzl [azad] olunur.

Nömrə 18

Şuşa şəhəri əhli Camal Paşazadə həmin 1334 sənəsi kanuni-əvvəlin 18-ci günündən etibarən Məclisi-Məbusan İdarəsi müqəyyədliyinə (dəftərdarlığına) təyin edilir.

VƏZİFƏMİZ NƏDİR?

Erməni-gürcü toqquşması artıq adi müharibə şəklinə girdi demək caizdir [mümkündür]. Bir tərəfdən erməni qoşunu baş komandanı Dronun Gürcüstan elçisi Mdivaniyə rəsmi surətdə elani-hərb mahiyyətini haiz olan [daşıyan] təcavüz xəbərdarlığı, digər tərəfdən Gürcüstan Hökumətinin təkrar səfərbərlik elanı və bu yandan dəxi tərəfeyn [hər iki tərəf] qoşununun tam hərb üsuluna müvafiq kamali-şiddət və təhəvvürlə [tamamən şiddət və qəzəblə] vuruşması qarşımızda yeni bir müharibə meydanı açıldığını ələnən [açıq-aşkar] isbat etməkdədir.

Deməli, qonşuluğumuzda rəsmi müharibə gedir. Müharibənin gedişini həqiqi və bitərəfanə bir surətdə təsəvvür etmək üçün əlimizdə məlumat olmağı lazım idi. Belə məlumat ki, bu tərəfin də, o tərəfin də əhvalını bizə təsvir edəydi. Halbuki hasil etdiyimiz məlumat ancaq bir tərəfdən gəlir. O biri tərəfin müharibə gedişi xəbərləri bizə çatmır. Doğrudur, gürcü qonşularımız tərəfindən alınan məlumata inanmamağa bizim heç bir haqqımız yoxdur və burası da bizə yəqindir ki, xəbərlərin doğrusunu biz ancaq bu tərəfdən biləcəyik. Lakin, nə tövr olsa da, müharibə zamanında sansur [senzura] hökmünün icrası həqiqəti-halın tamaşasına insanın ancaq bir gözünə müsaidət [icazə] verir.

Müharibənin nədən başlandığını və bu tökülən qanların məsuliyyəti kimin üzərinə düşdüyü məsələsinə hələlik əl vurmayıb da əmri-vaqe [fakt] qarşısında özümüzün nasıl bir vəziyyət alacağımızdan və nə vəzifələrdə bulunacağımızdan bir qədər danışaq.

Həmin məsələ Parlamanımızın fövqəladə iclasında danışılarkən məbus [Parlamentin üzvü] əfəndilərdən Səfikürdski cənabları qonşularımız miyanındakı [arasındakı] bu müharibəni iki qardaş arasına düşən davaya oxşadıb, bizi də bacı misalında qoyub, tələb edirdi ki, bayrağımızı bacı çadrası kimi dava edənlərin arasına atıb, vuruşmanı dayandırmaq üçün var qüvvəmizi sərf edək.

Əlbəttə, vuruşanlar haqqında, vuruşanlardan hər birinin bizə qarşı caiz gördükləri vəziyyət haqqında və bu işlərin nədən nəşət etdiyi [irəli gəldiyi] şərait barəsində hər bir kəsin nəzəriyyatı öz məlumatı və mülahizatı [mülahizələri] əsası üzrə qurulduğundan, mühariblərin [savaşanların] halı və bizim münasibatımız [münasibətlərimiz] hər kəsin xəyalında xüsusi bir şəkildə təcəssüm edəcəyi təbiidir.

Biz isək əhvalı, xəyalımızda bu surətdə təsvir edirik ki, iki qonşu evi od tutub yanmaqdadır. Böylə olan surətdə bizim vəzifəmiz aşkardır. Odun öz evimizə keçməməsi üçün lazım olan tədbirləri görmək və bu möhlik [həlak edici] yanğını basdırmaq və keçirmək üçün əlimizdə olan vasitələrə kamali-əcələ ilə təvəssül edək [sürətlə tədbir görək]. Odur ki, genə məbus əfəndilərdən doktor Qara bəyin hüdudumuzun müdafiəsi xüsusundakı sualı, münasibatımızın təyini və ölkəmizin asayişi nöqteyi-nəzərindən daha həqiqi bir yola işarə olduğunu inkar etmək və nəzəri-diqqətə almamaq heç bir vəchlə mümkün deyildir.

Odu hələ indiyə qədər sönməmiş olan aləmşümul [bütün dünyanı əhatə edən] müharibənin ayrı-ayrı vəqələrindən olmaq üzrə, müharibədə qazanmaq üçün sövqülceyş [stratejik] hökmü tələbiylə, bitərəf durmaq istəyən dövlətlərin yerindən [ərazisindən] qoşun keçirmək və bu bitərəf dövlətin əhalisini "qoşun keçidi" nəticəsindən əmələ gələn fəlakətlərə məruz qılmaq kimi hadisələrin vüququ [baş verməsi] gözümüz önündədir. Bu mülahizə ilə hüdudumuzun və bitərəfliyimizin mühafizəsi üçün birinci tədbir olaraq bu işə baş qoşmalı, ondan sonra var qüvvəmizi iki qonşunu barışdırmaq yolunda sərf etməliyik.

Rəisi-vüzəra [Baş nazir] Fətəli xan cənablarının doktor Qara bəyə verdiyi cavabından Hökumətimizin əvvəl-əvvəl bu işə iqdam etdiyini [girişdiyini] kamali-məmnuniyyətlə eşitdik. Bunu təkrar söyləməkdən məqsəd, Parlamanımızın və camaatımızın etibar və etimad etdiyi Hökumətimizə yol göstərmək deyildir. Hökumət öz vəzifəsini bilir; fəqət, Səfikürdski cənablarının iki qardaşı barışdırmaq üçün tezliklə araya soxulmağımızı tələb etməyinə əlavə olmaq üzrə, əvvəlcə evimizi yanğından od düşə bilər ehtimalına qarşı möhkəm surətdə mühafizə etməyə və ondan sonra yanğını keçirməyə yüyürmək borcumuz və vəzifəmiz olduğunu ixtar etməyi [xatırlatmağı] faydadan xali [faydasız; mənasız] görmədik.

Hacıbəyli Üzeyir

QARABAĞ ƏTRAFINDA

21 kanuni-əvvəldə [dekabrda] Daxiliyyə Nəzarətinə Gəncə valisi vəkillərindən böylə bir teleqram göndərilmişdir:

Bu gün Cəbrayıl qəza qaimməqamından [qəza rəisindən] bu məzmunda bir teleqram aldım:

Bu gün Andranik əsgəri qitəatı [hərbi hissələri] yerli erməni dəstələri ilə Dovard kəndini əhatə edib qayda ilə müsəlmanları kəsməyə başlamışlardır. Dovardlılar kömək diləyirlər; çünki kənardan onlara kömək verəmməyirlər – ermənilər hər tərəfdən hücum edirlər. Binagüzarlıq [müraciət], təmənna və rica edirəm. Qaladərəsi yanında iləriki kimi dava davam edir. 781 – Cəbrayıl qəza qaimməqamı Molla Namazəliyev imza etmişdir.

İfadə olunmuş şu teleqrafı məlum etməklə, sizin binagüzarlığınızı [sərəncamınızı] rica edirəm.

Gəncə valisi Vəkilov,
19 kanuni-əvvəl [dekabr].

YENİ HÖKUMƏT TƏŞKİLİNƏ DAİR

Srağagün Parlaman Heyəti-rüəsasının [Rəyasət heyətinin] Kabinə təşkili barəsində iclası vaqe olmuşdur. Heyəti-rüəsa, Kabinə təşkilinin təxirə salınmasının böylə mühüm bir zamanda arzu edilməyən hadisələrdən olduğundan dolayı qət etmişdir [qərara almışdır] ki, Fətəli xan Xoyski cənablarına müraciətən özünün şəxsi təsvibi mövcibincə [şəxsi qərarı əsasında], hər kəs tərəfindən olursa-olsun, heç bir şərait və hail [şərt və maneə] qarşısında durmayaraq, tezliklə Kabinə təşkilinə səy etsin.

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

4-cü (fövqəladə) iclas

(keçən nömrələrdən mabəd)

Qarabağ haqqında

Abdulla bəy Əfəndiyev – Möhtərəm məbusan [millət vəkilləri]! Aləm-şümul müharibə yavaş-yavaş qurtarmağa üz qoyaraq mütarikə [atəşkəs] elan edilən zaman, vətənimiz müharibə yükü altında inləyirdi. Mütarikə, hələ vətənimiz tamamilə bizə qarşı ədavət göstərən tayfalardan təmizlənməmiş elan edildi. Fəqət bununla bərabər millətimiz mütarikə qanununa tabe oldu. Bu fikirlə ki, qonşularımızla həll edilməmiş qalan ixtilaflı məsələlərimizi Sülh Konfransında həll edəriz. Zira böyük millətlərin, Avropanın möhtəşəm əsgəri və texnika qüvvəsi ilə həll edəmmədiyi məsələləri bittəb' [təbii olaraq] biz dəxi silah gücü ilə həll edəmməzdik. Biz böylə zənn etdik ki, qonşularımız da mütarikəyə tabe olacaq və amali-milliyyələrinə [milli məqsədlərinə] tamamilə nail olmamışlarsa, istəkləri bilkülliyyə [büsbütün] əllərinə çatmamışsa, böylə məsələlərin həllini konfransa mühəvvəl edəcəklərdir [tapşıracaqlar].

Məəttəəssüf [təəssüf ki], zənnimiz yanlış çıxdı. Bir qədər keçməmiş ixtilaflı məsələlərin həlli və ümumi sülh konfransında Zaqafqaziya millətlərinin müttəhidən [birgə] fəaliyyətdə bulunaraq istiqlalımızı müttəfiqən [müttəfiq olaraq] müdafiə və mühafizə etmələri üçün zəminə [lazımi şərait] hazırlamaq qəsdiylə [məqsədiylə] gürcü hökumətinin təşəbbüsü ilə Tiflisdə sülh konfransı dəvət edildikdə, erməni hökuməti nümayəndə göndərmədi və konfrans baş tutmadı. Aşkar oldu ki, erməni hökuməti Qafqaziya millətlərinin sülhcuyanə [sülhpərvər] siyasətinə ziddir.

Biz yenə inanırdıq ki, bir qədər danışıqdan sonra saziş hasil olar. Lakin, zənnimiz batil oldu. Son hadisat [hadisələr] göstərir ki, onlar saziş axtarmır, ixtilafı sülhlə yatırmaq istəmirlər. Açıq deyəlim ki, hazırda vaqe olan hadisə, quldur işi olmayıb, ən adi, müəyyən plan üzərinə müəyyən məqsədlə icra edilən bir müharibədən ibarətdir. Sanaindən Qarabağadək bir xətt boyunda dağlar uzunu təcavüz hərəkatı açmaq, adi bir müharibədir. Bunu başlayanlar fürsətdən bilistifadə [istifadə edərək] naili-məram olmaq [məqsədlərinə çatmaq] istəyirlər. Biz böylə hərəkətlər müqabilinə protesto edərək, hökumətimizdən dəxi lazımınca tədbir görməsini, mümkün olan qədər məsələnin sülh təriqi [yolu] ilə həllinə çalışmasını və mümkün olmazsa, sair çarələrə təvəssül qılmasını [əl atmasını] tələb ediriz.

Bəziləri deyirlər ki, hazırda bizim qüvvəmiz yoxdur. Yanlış bir fikirdir. Millət böyük bir qüvvədir. Millət görsə ki, vətən, istiqlal müdafiəsinə qalxışmaq lazımdır, dərhal çetecilər müqabilində [quldurlar qarşısında] Cümhuriyyətimizi müdafiə və mühafizəyə hazırdır. Hökumətimiz millətin böylə hazırlığına istinad edərək, məsələni sülhlə həll etmək mümkün olmazsa, qüvvə müqabilinə qüvvə çıxara bilər.

Son söz hökumətə verilir.

Fətəli xan *(natiqlərə cavab verərək)* – Sosialistlərdən birisi nitqində dedi ki, Hökumət gördüyü tədbirlər kafi deyildir. Çünki məsələ bu vaxtadək həll edilib qurtarmamışdır. Əgər kafi dərəcə tədbir görülsəydi, ixtilaf indiyədək sülh təriqi ilə yatırılıb qurtarardı. Fəqət, mən dedim və yenə deyirəm ki, Hökumət bu uğurda çox çalışmışdır. Hələ iyul ayında Azərbaycan Hökuməti qonşu millətlərə müraciətlə təklif etdi ki, sərhəd məsələsinin həlli üçün bir beynəlmiləl komisyon təşkil olunsun. Bu da həll edə bilməzsə, məsələ hakəm [arbitr] vasitəsilə həll edilsin. Fəqət o vaxt bizim təklifimizə heç bir cavab çıxmadı. İkinci dəfə, bir ay bundan əvvəl, hökumətin təşəbbüsü ilə Gürcüstan səfirimiz yenə bu uğurda çalışmağa iqdam [təşəbbüs] etdi və gürcü hökuməti ilə bir yerdə Zaqafqaziya Konfransı dəvəti üçün layihə hazırladı. Tiflis Konfransının dəvətini əvvəlcə biz təklif etmişik. Öylə deyil ki, guya onlar təklif etmişlər, biz dəxi razı olmuşuz. Layihə hazır oldu. Təşrini-saninin [noyabrın] 10-da iclas təyin edildi, fəqət Ermənistan mürəxxəsləri [nümayəndələri] gəlmədilər. Konfrans dörd dəfə təxirə salındı. Ararat hökuməti yenə nümayəndə göndərmədi. Bir hökumət böylə işləri təklif edər, yazar, çağırar; daha gedib başqa hökumətləri qollarından tutub konfransa gətirə bilməz ki... Bu surətlə hökumət bu uğurda çox çalışmışdır və əgər nəticəsiz qalmışsa, təqsir Azərbaycan Hökumətində deyildir.

Digər natiqlərdən Qara bəy deyir ki, əsgəri işlərə diqqət verilməmişdir. Xeyr, böylə deyildir. Hökumət bu xüsusda da çox çalışmışdır. Bu barədə müfəssəl məlumat verməyi bəzi səbəblərə görə lazım bilməyirəm və nə edildiyini bu gün demək istəmirəm. Ancaq burası var ki, bir çox işlər görülübdür. Qoşun təşkilatı işləri məşhur general Mehmandarova mühəvvəl edilmişdir [tapşırılmışdır] və əsgəri işlər üçün para müzayiqə edilməyir [əsirgənməyir].

Bədəhu [sonra] Əhməd Cövdət Sosialistlər fraksiyası tərəfindən və sədr "Müsavat" tərəfindən edilən təhriri [yazılı] təklifləri (formulaları) oxuyurlar. Beş dəqiqə tənəffüs elan edilir. Tənəffüsdən sonra:

Məhəmməd Əmin – Müsaidənizlə, ümum fraksiyalar tərəfindən müttəfiqən [yekdilliklə] qəbul edilmiş olan formulanı oxuyuram.

Vaqe olan istizaha [sorğuya] cavabən Hökumət rəisinin Qarabağ məsələsi və bu vilayətdə vəhşiliklər icra edən Andranikin çetesi haqqında verdiyi izahatı eşidərək, Azərbaycan Məclisi-Məbusanı vətənin tamamiyyətimülkiyyəsi [ərazi bütövlüyü], Azərbaycan Cümhuriyyətinin heysiyyəti, Cümhuriyyət əhalisinin təmini-asayiş və hürriyyətinə aid olan məsələdə görəcəyi daha qəti siyasi və daha şiddətli və əsgəri [hərbi] tədbirlər görməsini tələb edərək, bu tədbirlərin icrasında məbusan heyətinin daima himayət və etibarına məzhər [nail] olacağını bəyanla, növbədəki məsələlərin müzakirəsinə keçir. Təklif, ittifaqi-ara ilə [yekdilliklə] qəbul olunur.

Erməni-gürcü ixtilafı haqqında

Qarabağ məsələsi bitdikdən sonra erməni-gürcü ixtilafı məsələsinə keçərək, sosialistlər tərəfindən Parlamana təhriri [yazılı] surətdə verilmiş olan təklifi Əhməd Cövdət əfəndi oxuyur. İstizahın [sorğunun] məzmunu:

Bu axır vaxtlarda Tiflisdən alınan teleqraf xəbərlərinə görə, iki qonşu hökumət olan Gürcüstan ilə Ermənistan dövlətləri arasında ixtilaf əmələ gəlib, qanlı toqquşmaya səbəb olmuşdur. Bu vaqeənin Zaqafqaziya millətləri üçün böyük əhəmiyyəti olub, onları fəlakətlərə düçar edə biləcəyindən, Müsəlman Sosialistlər Fraksiyonu bu məsələnin Parlamanda müzakirə edilməsini və bu yolda lazımi təşəbbüsatda bulunmasını təklif edir.

Sədr istizahı ruscaya tərcümə etdikdən sonra Səfikürdskiyə söz verilir.

Bitmədi

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ
(Royter acentəliyindən)

- Cümə günü kral Parisə varid olmuşdur [gəlmişdir]. Kralın vürudu günü, rəsmi surətdə bayram elan edilmişdir. Kralı təntənəli surətdə istiqbal edib [qarşılayıb], şərəfinə Yelisey Sarayında banket verilmişdir.
- Rəisi-cumhur Vilsonun Londraya vürudu mövludi-Məsih [İsa peyğəmbərin doğumu; Milad bayramı] üçün gözlənir.
- Dün iki illik təxirdən sonra Parislə Londra arasında seyri-səfain [gəmilərin hərəkəti] təcdid [bərpa] edilmişdir.
- Almaniya kanuni-saninin [yanvarın] 16-adək 5 mindən ziyadə parovoz verməlidir. İşbu parovozları Almaniya öz ixtiyarı ilə verməzsə, əlavə olaraq 590 parovoz da cərimə ediləcəkdir.

SON XƏBƏRLƏR

Gürcü qoşunu Ərkani-hərbindən [Baş qərargahından]

Dekabrın 20-də, sübh saat 7-də düşmən top atəşi açıb, bədəhu [sonra] səngərlərimizə tərəf hücuma yürüməyə başladı. Saat 12-yə qədər müharibə davam etdi. Nəticədə düşmən qaçmağa məcbur oldu. Qaçan düşməni qarlı fırtınadan dolayı təqib etmək işi dayandırıldı. Müharibə meydanında düşmənin 3 nəfər zabit və yüz nəfəri mütəcaviz [yüz nəfərdən artıq] saldatı məqtul düşmüşdür [ölmüşdür]. İki dənə makinalı [pulemyot] və bir çox adi tüfənglərlə bərabər, xeyli patron alınmışdır. Bir nəfər zabit və 50 nəfər saldat əsir alındı. Hücum edən erməni dəstəsi üç qisim qoşun hissələrindən ibarət idilər.

Əlavə xəbər var ki, 19 dekabrdakı Yekaterinenfild müharibəsində düşməndən 300 tüfəng, bir mitralyoz və xeyli patron alınmışdır.

Yekaterinenfild cəbhəsində 20 dekabrda gecə asayişlə keçdi. Erməni qoşununun buradakı tələfatı hesabından 6 nəfər zabitin və 230 nəfər saldatın öldürüldüyü məlum olmuşdur. Ricət [qayıdış] yolundakı qan nişanələrindən görünür ki, yaralılarını götürüb aparıbdırlar. Xalq qvardiyasından (gürcü qoşunudur) 30 nəfər tələfat olubdur.

ERMƏNİ-GÜRCÜ TOQQUŞMASI

Müharibə elanı

Rəsmi mənbələrdən xəbər verirlər ki, Gürcüstan əleyhinə hərəkət edən erməni qoşunları komandanı Dro, kanuni-əvvəlin [dekabrın] 11-ində Qarakilsədə Gürcüstan siyasi nümayəndəsinə rəsmi surətdə xəbər vermişdir ki, kanuni-əvvəlin 12-sində əsgər dəvət edib, 13-ündə isə hücuma keçəcəkdir. Bunu təsdiq üçün kanuni-əvvəlin 18-ində Gürcüstan komandanlığı Dronun özündən böylə bir məktub dəxi almışdır.

Hərbə həvəs

Gürcüstan Parlamanının kvestoru [təsərrüfat müdiri] S. Jordaniya sabiq zabit olduğuna görə, vətəni mühafizə etməyi özünə fərz bildiyindən, Parlaman rəisinə bir ərizə verib vəzifəsindən azad edilməsi xahişində bulunmuşdur.

Təftiş və həbs

Tiflisdə Qolovinski küçədə Aramyansın evində vaqe Erməni Milli Şurası mühasirə edilib axtarılmışdır. Bir çox adamlar, o cümlədən Erməni Milli Şura üzvləri həbs edilmişlərdir.

Fəhlələr də ermənilər əleyhinə

Tiflis Fəhlə Vəkilləri Şurası [Fəhlə Deputatları Soveti] Ermənistan sərhədində vaqe olan hadisələr haqqındakı məruzəni dinləyib yəqin etmişdir ki, Ermənistan Hökuməti iki qardaş millət arasında olan hamı mübahisəli məsələləri sülhlə həll etmək üçün nəinki özü iqdamatda [təşəbbüsdə] bulunmamışdır, hətta, Gürcüstan Hökuməti tərəfindən mübahisəli məsələləri həll etmək üçün dəfələrlə sülh konfransı dəvəti təşəbbüsatını nəzərə almayıb, erməni-gürcü mübahisələrinin həllini təxirə salmaqla, öz nümayəndələrini konfransa göndərməmişdir. Gürcüstan Hökuməti qardaşlıq əlini uzadıb erməni nümayəndələrinin sülh konfransına gələcəyini gözlədiyi bir zamanda, Ermənistan Hökuməti istihzari-əsgəriyyə [səfərbərlik] elan edib, hücuma keçmişdir.

Tiflis şəhərinin bütün demokratiyası [xalqı] üzvü olan Fəhlə Vəkilləri Şurası, Ermənistan Hökumətinin demokratiya əleyhinə açmış olduğu bu tövr həlakətli [məhvə səbəb ola biləcək] müamiləsini [əməliyyatını] protesto ilə izhar edir [bildirir] ki, millətlər arasında olan mübahisəli məsələlərin qılıncla həll olunmasını istəyənlər əleyhinə Gürcüstan Hökumətinin müharibəsinə hər növ müavinətdə [yardımda] bulunacaqdır. Bununla belə, Fəhlə Vəkilləri Şurası bu müharibənin tezliklə bərtərəf olması [aradan qalxması] üçün Gürcüstan Hökuməti tərəfindən edilən təklifi haqlı görür: hərəkati-hərbiyyənin dayandırılması, müharibədən əvvəlki vəziyyətin iadəsi [qaytarılması], tezliklə erməni-gürcü konfransı dəvət edilib ümumi bədbəxtliyə bais olan müttəhimlərin aşkar edilməsi.

Fəhlə Vəkilləri Şurası inanır ki, erməni millətpərəstlərindən və erməni kadetlərindən ibarət olan Ermənistan Hökumətinin sosialist Gürcüstan Hökumətinə qalib gəlməsi, əks-inqilabın inqilab üzrə, millətpərəstlərin beynəlmiləl və burjuaziyanın füqərayi-kasibə [proletar] üzərinə qələbə çalmasından ibarətdir. Tiflis Fəhlə Vəkilləri Şurası, Ermənistan demokratiyasına müraciətən qardaş öldürücü müharibənin dayandırılması üçün öz hökumətlərinə icrayi-təsirdə bulunmağa dəvət edir.

Sülhə dəvət

Tiflis mətbəə əmələlərinin [fəhlələrinin] Həmkarlar İttifaqı, erməni-gürcü müsadiməsini [toqquşmasını] müzakirə edib, demokratik hökumətlər tərəfindən mübahisəli məsələlərin qılınc və qanla həll olunmasını yaraşmazədd [hesab] edir. Bu müsadimə, macəra-cular [avantüristlər] tərəfindən qaldırılıb, hər iki qardaş milləti bir çox fəlakətlərlə təhdid etməkdədir. Bu qanlı müsadimə, imperialist ruhunda olan dairə tərəfindən hər iki hökumət demokratiyası [xalqı] əleyhinə döndərilmişdir. İttifaq idarəsi bunları nəzərə alıb mübahisəli məsələlərin konfrans və ya hakəm [arbitr] hökmü ilə həll olunması üçün hamı fəhlələri səslərini yüksəltməyə dəvət edir. Bundan əlavə, Həmkarlar İttifaqı izhar edir ki, həmişə müharibəyə mənfi bir münasibətdə bulunmağa baxmayaraq, hamı fəhlələr, bilafərqi-millətü firqə [millət və partiya fərqi olmadan], öz bayraqları altına cəm olub, təklif edilən vəsilələrlə bərabər öz hökumətlərinə müavinət [yardım] edəcəklərdir. Həmkarlar İttifaqı, fəhlə sinfinin ittihadını [birliyini] mühafizə etməkdən ötrü adətən böylə bir zamanda buraxılan müfəttinanə [fitnəkar] xəbərlərə inanmamağı tövsiyə edir.

GÜRCÜSTANDA

Ermənilərin hiyləsi

Kanuni-əvvəlin [dekabrın] 17-də, Borçalı müsəlmanları tərəfindən təşkil edilmiş bir heyət, Gürcüstan Hökuməti Rəisi-vükəlası [Baş naziri] Jordaniya hüzuruna qəbul edilmişdir. Bunların dediyinə görə, ermənilər Borçalı qəzasının müsəlman hissələrində şayiat [şayiələr] buraxırlar ki, Ermənistan Hökuməti, Türkiyə və Azərbaycanın tövsiyəsi ilə Gürcüstanla müharibə edirlər. İşbu şayiatın təhqiqindən ötrü də heyət Tiflisə göndərilmişdir. Heyət Türkiyə və Azərbaycan mürəxxəslərindən [nümayəndələrindən] isticvabda bulunmuşlar [izahat istəmişlər]. Bunlar qəti surətdə bu şayiatı təkzib etmişlərdir. Heyət, Borçalı müsəlmanlarının gürcü milləti və Gürcüstan Hökumətinə olan əlaqeyi-dostanələrini [dostca yanaşmalarını] Rəisi-vükəlaya xəbər vermişdir.

Qənaimi-hərbiyyə [hərbi qənimətlər]

Tiflisə iki top və bir bayraq gətirilmişdir. Bunlar erməni qoşunlarından 17 kanuni-əvvəl [dekabr] müharibəsində alınmış qənaimdəndirlər [qənimətlərdəndir].

Əsir zabitlər

Kanuni-əvvəlin 20-də Tiflisə 38 nəfər hərbi əsir gətirilmişdir. Bunlardan ikisi zabitdirlər: ştab[s]-kapitan Ter-Kazaryan, poruçik Karçikyan.

Könüllülər

- Svimonişvili Hökumətə müraciətən Borçalı qəzasında könüllü qoşun düzəltmək üçün müsaidə istəmişdir.
- Duşetdən verilən xəbərlərə görə, əhalinin ruhu yüksəkdir. Bir çoxları ordu və xalq qvardiyasına könüllü yazılırlar. Nizam və asayiş hökmfərmadır [hökm sürür].
- Kaxetiyadan könüllü olaraq ordu və xalq qvardiyasına yazılanların hesabı o qədər böyümüşdür ki, xüsusi bir komisyon lazım görülmüşdür.

ARTIQ YETƏR!

Ey bəşər, sənələrcə qan tökdün və tökməkdəsən, artıq yetər! Artıq yetər, ey mütəməddin [mədəni] bəşər! Ey insanlığa, gözəlliyə, mərhəmət və məhəbbətə "əlvida" etmiş bəşər! Ey xəstə bəşər! Adınla, ağıl və şüurunla, iradə və ehtisasınla (ehsasınla) [sezginlə, intuisiyanla] çox iftixar etdin. Təbiətin, qarşına çıxardığı müqavimətləri əzdin. Kürreyi-ərzə [yer kürəsinə], havaya hakim oldun; keçilməz ormanları [meşələri] qırdın; müntəzəm şəhərlər saldın; dəmiryollar apardın; simsiz teleqraf ixtira etdin; su altında yürüdün; mühib [heybətli] bir qartal şəklinə girdin də yüksək dağları, ucsuz-bucaqsız dəryaları görməz oldun. Kürreyiərzi dəlik-deşik etdin; qızıl, gümüş, mis, kömür, neft – nə varsa çəkdin. Hürufat [hərflər] icad etdin, yığım-yığım kitablar yazdın, dahilər yetişdirdin. Fəqət nə oldun? Bəşər ikən ac və yırtıcı bir qurd kimi həmnövünü gəmirməyə başladın. Susuzluğunu bəşər qanı ilə dəf etdin də usanmadın, utanmadın; dağları, dəryaları, ormanları al qanla boyadın; yıxdın, yaxdın; yorulmadın.

Artıq yetər, ey mütəməddin bəşər! Məbədləri yıxdın, çünki yenidən təmir edəcək bir qüvvəyə malik olduğunla məğrur idin. Müstə'mər [abad edilmiş] məmləkətlər[i] məzaristana döndərdin; çünki təxrib [yıxmaq, xaraba qoymaq] üçün "intiqama" çağırılmışdın. Milyonlarca bəşər səadəti pozdun; çünki öz istirahət və səadətinə çalışırdın. Elani-hərb etdin; çünki qəlbində başqalarına rəqabət bəsləmişdin. Özünə rəva görmədiyin şeyləri həmcinsinə gördün; çünki "mütəməddin" idin. Əski fəlsəfəni əfsanə bilmişdin. Təcəmmülat [zinət; bəzək-düzək] və eyş-işrətlə əxlaqını pozdun; çünki çalışmağa əlvida demiş, irsən kurul-kurul [bol, çoxlu] qızıl-gümüş əldə etmişdin. "İntihar klubları" açdın; çünki həvavü-həvəsinlə [ürəyinin istədiyi kimi, öz kefinə görə] yaşamış, yorulmuşdun. Bir taqım "diplomatlarını", "qəhrəman komandanlarını", "bazari" filosoflarını nümuneyi-imtisal [nümunə götürüləcək şəxs və ya şey] ittixaz [qəbul] etdin də, onları təqlidə çalışdın. Fəqət nə oldun? Cəhənnəmnümun [cəhənnəmi andıran] toplar, tüfənglər icadına müvəffəq oldun. Nələr gördün? Qan tökdün, tökdürdün. Məhv etdin, məhv oldun, adını nə qoydun?

Artıq yetər, ey mütəməddin bəşər! Oyan! Aldanma! "İntiqam, intiqam" deyə çağırıb-bağırma! Onda səadət yoxdur. Artıq yetər! Hər nəfsi sev, çalış, alın təri ilə yaşa! Çocuqlarını da çalışmağa öyrət! Fikrini, əməlini düzəlt! Təriqi-haqqa [haqq yoluna] yanaş! Əmin ol ki, o vaxt həqiqi səadəti bulacaq, fəlakət və inhitata [alçalmağa, tənəzzülə] "əlvida" edəcəksən.

Hüseyn Mirzəcamalov

MAARİF MÜFƏTTİŞLƏRİNİN YIĞINCAĞI

(7-nci iclas)

Məclis, möhtərəm Azad bəy Əmirovun təhtisədarətində [sədrliyi ilə] açılır. Növbədə olan məsələlərdən biri ibtidai və rüşdi məktəblər üçün tədris kitablarının intixabına [seçilməsinə] dair; seçilmiş ədəbiyyat heyəti nəzərdən keçirərək, heyətin mülahizəsi ilə hələlik tədrisə yarar kitablar barədəki bəratəlqövlünü [protokolunu] və kitabların adlarını oxuyur. Hələlik hal-hazırda məktəblərdəki [Mahmud bəy] Mahmudbəyovun, [Qafur Rəşad] Mirzəzadənin, [Rəşid bəy] Əfəndiyevin, Fərhad bəy Ağayevin və qeyri müəllim əfəndilərin kitabları tədrisə müvafiq görülür. Ümum məktəblərin proqramı xüsusunda xeyli müzakirə və mübahisə olduqdan sonra, vaxtın təngliyi [darlığı; azlığı], ələlxüsus, proqram kimi çətin və qarışıq bir məsələnin məqsədə mütabiq [məqsədəuyğun] surətdə tərtib olunması üçün iki-üç həftə deyil, iki-üç, bəlkə daha ziyadə aylarca oturub düzmək və bununla belə ibtidai məktəbin proqramı ilə rüşdi məktəbin proqramlarında təlimcə irtibat əmələ gətirmək mətlub olduğundan [tələb olunduğundan], yığıncaq müttəhidülqövl [yekdilliklə] bu qərarı qəbul görür:

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 24 dekabr (Çərşənbə axşamı günü) tarixli 72-ci nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

Hər surətdə gələn sentyabr ayına qədər müfəssəl və mükəmməl bir surətdə ümumi bir proqram tərtib edilməsinə Maarif Nəzarəti indidən təşəbbüs eyləsin. Fəqət, o vaxta qədər məktəblərdə köhnə proqramla tədris və təlim olunsun.

Məlumdur ki, kənd məktəblərində bəzən şagirdlər naxoş olurlar. Yavuqda əczaxana (aptek) olmadığından, cüzi bir şeydən ötrü şagird dərsdən qalır və buna münasib başqa təsadüfi vəq'ələr [hadisələr] baş verir. Təbabətcə onlara kömək edəcək ətrafda bir kimsə bulunmayır. Ona görə, bu xüsusda, məclisdə çox danışıqdan sonra axırda qərar olunur hər kənd məktəbinin cənbində [nəzdində] bir balaca əczaxana tərtib və təşkil olunsun və bu barədəki məsarif [xərclər] də Hökumət tərəfindən dəröhdə edilsin [öhdəyə götürülsün].

Necə ki məlumdur, sabiqdə bəzi məktəblərdə mütəəlimlərə [şagirdlərə] məxsus əmanət sandığı təşkil olunmuşdu və hər şagird müxtəlif vasitələrlə həmin sandığa əmanət etdiyi paranın ziyadələnməsinə [çoxalmasına] artıq səy edirdi. Hərçənd şagirdlər hələ balaca ikən para cəm etmək adətinə alışırdılar; fəqət toplanmış paralar xüsusi olduğundan, bunun əxlaq və təbiətcə zərərli tərəfi də az deyildi. Bu xüsusda əxz olunmuş [qazanılmış] təcrübələr sayəsində minbəd [bundan sonra] şagirdlər üçün belə xüsusi əmanət sandığının məktəb daxilində olmasını yığıncaq qətiyyən ləğv edir; fəqət bunun əvəzində şagirdləri həyati-ictimaiyyəyə, cəmiyyət və müəssəsati-xeyriyyəyə [xeyriyyə qurumlarına], ələlxüsus nəşriyyati-risaləyə [kitabçalar nəşr etməyə], hələ məktəb daxilində ikən hazırlamaq üçün o məktəblərdə ki, hansında müfəvvəqiyyətlə indidən iqdam etmək [başlamaq] olar, onların cənbində [nəzdində] nümunə olaraq ümum şagirdlərə aid bir əmanət sandığının açılmasını yığıncaq müvafiq hesab edir. Tainki bu nümunə sandıqlarının təcrübə ilə göstərmiş nəticəsi müvafiqi-məram [məqsədəuyğun] olarsa, o vədə hər məktəbin cənbində mövcud olunmasına ümumi və məcburi bir qərardad qoyulsun. Çünki müəllimlər həyatında maaşın azlığından, maddi müavinətə [köməyə] çox ehtiyac hiss olunur və belə zəruri ehtiyacları rəf etməyə [aradan qaldırmağa] zavallı müəllimlərin münfəridən [tək başına] iqtidarı olmadığı üçün cürbəcür rəzalətə düçar olurlar. Bu səbəbdən dolayı maarif işi ləngə düşür. Ona görə hər maarif müfəttişinin nahiyəsində ümum müəllimlər üçün bir əmanət və müavinət sandığının açılmasını yığıncaq əlzəm [lazımlı] hesab edir. Bundan əlavə, ümum müəllimlərin iştirakı məcburi olmaq şərti ilə hər nahiyədə bir istiqrazi-mütəqabilə [qarşılıqlı istiqraz; qarşılıqlı borclanma] cəmiyyətinin açılmasını və bu barədə tez təşəbbüs olunmasını məclis, ümumiyyətlə qəbul və qərar edir.

Bundan sonra, kənd əhalisi üçün qiraət və mühazirə oxunmaq məsələsi müzakirə olunur. İstibdad dövründən bizə irs qalan şeylərin biri də camaatımızla məktəb və müəllimlərimizin yekdigərinə [bir-birinə] biganə və kəməlaqə [əlaqələrinin zəif] olmasıdır. Hər ata öz övladının xoşbəxt olmasını arzu etdiyi kimi, həmin övladın ruhani atası olan müəllim əfəndi də bu arzuda olması vazehdir [aydındır]. Bəs nə üçün, bir məqsədə xidmət edən iki mürəbbi [tərbiyəçi] bir-birinə yabançı olsun? Şübhəsiz, bu xüsusda avam kəndli qardaşımızın qüsuru bir isə, müəllimlərimizdəki qüsur ondur desəm şayəstədir [yeridir]. Bərəks [əksinə], gərək hər vaxt müəllim əfəndilər uşaq sahibləri ilə və kəndin başqa əhalisi ilə təmasda və sıxı əlaqədə bulunub, mümkün və fürsət olduğu zaman onları (gündüzlər mümkün deyilsə, axşamlar) cəm edib tarixdən, ədəbiyyatdan, ziraət və iqtisadi işlərdən onlara mühazirə, xütbə [dini-əxlaqi məzmunlu nitq] və faydalı nitqlər söyləməklə onların arasında ittifaq və məhəbbət hissiyyatı oyatmağa çalışsınlar. Kənd müəllimləri bu vaxta qədər əgər bəzi səbəblərə görə bu vəzifələri yerinə yetirməyiblərsə, bu gün hürriyyət sayəsində bu vəzifələrə kamalınca əməl etmək müəllim əfəndilərə borcdur. Binaileyh [ona görə], hələlik bu məsələ mətluba müvafiq surətdə [arzu edildiyi kimi] hər məktəbdə əmələ gəlməyəcəyindən, heç olmasa mərkəzlərdə müəllimlərdən və ziyalı qüvvədən ibarət bir heyət tərəfindən müəyyən vaxtlarda bu işlərə əncam olunmasını, nədvə [yığıncaq] ümumiyyətlə qət və qərar edir.

Məlumdur ki, müəllimlərimizin əksəri, hökumət idarələri ilə və rəsmi məmurlarla təhriri mürasilə etməyi [yazışmağı; yazılı surətdə məktublaşmağı], ələlxüsus pul haqq-hesabını nə gunə [nə qaydada] saxlamağı qətiyyən bilməyirlər və bu cəhətə görə yazı işlərində çox böyük müşkülat törədirlər. Bu nöqsanın rəfi [aradan qaldırılması] üçün məəttəəssüf [təəssüf ki], indi vaxt müsaid [uyğun] olmadığından, nədvə qərar edir, gələcəkdə açılası müəllimlər kursunda bu qaydalar mühəqqəq [mütləq] və olduğu qədər mükəmməl kursa gələn əfəndilərə təlim olsun.

Saat 3-də məclis xitama yetib, gələsi iclas sabah səhər saat 9-da təyin olunur.

İslam bəy Qəbulov

XALQ MƏKTƏBLƏRİ MÜFƏTTİŞLƏRİNİN YIĞINCAĞINA DAİR

Müfəttiş əfəndilər yığıncağının 4-cü iclasından məlumat vermiş İslam bəy Qəbulov sair mülahizələri arasında böyləcə yazır:

"Mollaların üsulsuz, vaxtsız və məqamsız vermiş olduqları dərslər, çocuqların əxlaq və tərbiyələrini pozmaqdan başqa bir səmər[ə] bəxş etmədi. Odur ki, tərbiyəcə millətimizə zərrə qədər fayda verməyən yarımçıq əqaid müəllimlərinin mənəviyyatca millətimizə külli ziyan verdikləri əzhəri-minəşşəmsdir [gün kimi aydındır]."

Nə acı həqiqətlər! Bu məsələ ətraflıca düşünülərsə, həqiqətləri aranılarsa ondan böyük-böyük cildlər yazmaq mümkündür.

Sabiq rus hökumətinin təqib etdiyi məsləki bir saatlığına kənara qoyaq. Ətrafımızı arayaq, öz günahlarımızı gizlətməyib ortalığa çıxardaq. Əvvəlcə bunu boynumuza almalıyıq ki, Qafqaziyada indiyə qədər müsəlmanlara məxsus bir dənə ruhani məktəbi, yaxud seminariyası olmamışdır. Gürcülərin və ermənilərin seminariyası və hətta akademiyası belə olduğu cəhətə din və dünya həyatını oyadıcı keşişləri də az deyildi. Naəlac qalmış biçarə azərbaycanlılar isə gözlərini İrana dikib, ruhanilərini də oradan cəlb etmişlərdir. Bunlardan qabiliyyətliləri (axundlar) şəhərlərimizə və qeyri-qabiliyyətliləri də kəndlərimizə qismət olurdu. Hələ bəzi təvanasız [kasıb, imkansız] kəndlərə heç bunlar da qismət olmayırdı. İranda köhnə sxolastik üsul ilə təlim tapmış mollalar bugünkü təlim və tərbiyə işlərindən əsla xəbərdar olmayıb, öhdələrinə götürdükləri əqaid dərslərini də korapuça çıxarmışlardır. Əqaid müəllimlərinin ayda 8 manat məvacibi də nəzərə alınarsa, bu müəllimliklər axundlara yox, hətta mirzələrə də yox, bəlkə ilan oynadan, tas quran, cin tutan və minlərcə böylə mövhumatla uğraşan [məşğul olan] şəxslərə də vəzifə olmuşdur. Söz yoxdur ki, rus hökumətinə də həqiqi əqaid müəllimləri əvəzinə böylə "tascılar, ilançılar" lazım idi. Əcəba bu əfsunçular hansı əqaidi öyrədə bilmişdilər? Əlbəttə heç birini.

İkincisi, əqaid kitablarımız nə haldadır? Həştadıncı illərə qədər Qafqaz qitəsində məktəblərə məxsus bir dənə də əqaid kitabı yox idi. Camaat arasında fəqət [sadəcə] müctəhidlərin fətva və risalələri işlənirdi. Həmin illərdə Qori şəhərində müsəlmanlara məxsus bir darülmüəllimin [müəllimlər seminariyası] açılır və buranın əqaid müəllimləri mərhumeyn [ikisi də rəhmətə gedən] axund Molla Əbdüssalam [Axundzadə] və Qədir əfəndi, məşhur pedaqoq Çernyayevskinin rəhbərliyi ilə birər [hərəsi bir dənə] əqaid kitabları yazmışlardır. Lakin bu kitablar 7-8 yaşlı mübtədilər [yeni başlayanlar] üçün olmayıb, məhz müəllimliyə hazırlanan 15-20 yaşlı cavanlar üçün yazılmışdır. Bununla belə, mübtədilərə məxsus əqaid kitabları olmadığı cəhətə, Qafqazın tamam ibtidai məktəblərində məzkur [adı çəkilən] kitablar qəbul olunmuşdur. Sonralardan həmin kitablara nəzirə olaraq bəzi mollalar tərəfindən bir çox şəriət kitabları yazılmışdır. Bu gün həmin kitabların ümumən böyük bir nöqsanı vardır ki, heç biri mübtədilərin anlaya biləcəyi və qüvveyi-idrakiyyələrinə [idrak qabiliyyətlərinə] müvafiq gələcəyi üsul ilə yazılmamışdır. Necə ola bilər ki, mükəlləf [yetkin] şagirdlər üçün yazılmış bir təlifi [əsəri], yeddi yaşlılar anlaya bilsin? Aya [görəsən; əcəba] südəmər bir tifil, bozbaşı ya sair xörəyi yeyib həzmə verə bilərmi? Məsələn götürək Əbdüssəlam axundun təlifini. Burada dəstəmaz ə'malına [əməlinə] məxsus bir çox ərəbi [ərəbcə] dualar yazılmışdır ki, onlardan təxminən bir neçəsini zikr edirəm:

1) Sağ əli yuyanda oxunan dua; 2) Sol əli yuyanda... 3) Ağzı yaxalayanda; 4) Buruna su çəkəndə; 5) Başa məsh çəkəndə; 6) Sağ ayağa və; 7) Sol ayağa məsh çəkəndə... ilaxır.

İştə, ana dili ilə yox, əcnəbi və biganə bir dildə yazılmış bu ərəb duaları heç bilirmisiniz məsum balaların yenicə nəşvünüma [inkişaf] edən zehinlərini nə dərəcədə korşaldır? Korşaldır da, sonra sair təlimatın hifz və dərk edilə biləcək istedadından məhrum buraxır? Lakin əminəm ki, böylə şəriət təlimindən nə Allah və nə də peyğəmbər razı olsun. Filhəqiqə [doğrudan da], şəriətimizin harasında yazılmışdır ki, namaz, oruc, zəkat, hac, cihad kimi mükəlləflər üçün qoyulmuş bu ağır vəzifələri səbi uşaqlara təklif və təlim etsinlər? O da ərəbcə tutivari [tutuquşu kimi]? Hərgah, icrayi-əməli [əməli surətdə icra] təklif olunmayırsa (sinni-büluğa [yetkinlik yaşına] qədər də oluna bilməz) tutivari təliminə nə ehtiyac vardır? Cavanlar üçün qoyulmuş dini vəzifələri varsınlar cavanlarımız da, yəni 15 yaşlılarımız öyrənsinlər və əməlini də tapsınlar. Mübtədilərə gəldikdə, onların yaşlarına müqabil şər'i [şəriətə aid] təklifləri azdırmı? Zənnimcə çox-çoxdur. Bunların adab və ətvarına [ədəb-ərkanına, davranışlarına] diqqət yetirilsin. Mənası anlanılmayacaq duaların əvəzinə əxlaq dərsləri təlim olunsun ki, həmin əxlaq dərsləri bu gün Avropa məktəblərinin bir çoxunda ədyan [din] təlimi əvəzində işlənilməkdədir. Zatən əxlaq dərslərinin özü də şəriətdən nəşət etmiş [qaynaqlanan] bir əsasdır.

Hələ məktəblərimiz bir kənarda qalsın. Yüz illərdir ki, bir "ərəbcə şəriət" təlimi minbərlərdən camaata olunur. Bainhəmə [bununla belə] gürcülərdən, ermənilərdən əxlaqca geridə qalmışıq.

Müsəlman əxlaqsızlığı Qafqazda bir dərəcəyə gəlmişdir ki, məhkəmələrdə "Quran"a and içib, yalandan şəhadət göstərdiyimiz üçün bir çox rus məhkəmələrində şahidliyimizə bir o qədər əhəmiyyət verilməyirdi. Mövqufatın [vəqflərin] yerləri qəsb, ziyarətgahların malları qarət, məscidlərin palaz-paltarı bir çox dəfə müsəlmanlar əli ilə oğurlanmışdır. Öz müqəddəs məbədləri ilə böylə rəftar etmiş bir məxluq, sair şər'i məsələlərimizdə daha artıq əxlaqsızlıqlar büruzə vermişdir. Evlərdə ana tərbiyəsi görməmiş bir millət, məktəb və məclislərdə də şəriəti ərəb və fars dillərində tutivari öyrənərsə, axırı böylə böyük pozğunluq və zəlalətlərə düçar olacağı təbiidir.

Bu gün ev tərbiyəmiz olmadığı üçün bəlkə əxlaqsızlığa çarə təkcə məktəblərimizdə ola biləcəkdir. O da ərəbcə yox, məhz türkcə tərtib verilmiş əxlaq dərsləri vasitəsilə.

Əlan [hal-hazırda] Yevropada və ələlxüsus Amerika məktəblərində din təlimi valideyn öhdəsinə buraxılaraq, əvəzində əxlaq dərsləri verilməkdədir. Oralarda zatən hər kəsin özünəməxsus bir dini, bir etiqadı olduğu halda, hamının əxlaq tərbiyəsi bir rəvişdə [tərzdə], bir üsulda cari olmaqdadır [getməkdədir].

İstanbulda əxlaq dərsləri qoyulmuşdursa da, hələ nizama salınmamışdır.

Müntəzəm və mükəmməl əxlaq dərsləri bu gün Amerika məktəblərində qoyulmuşdur. Bunun bani və müəssisi [təsisçisi], oralı məşhur pedaqoq Adlerdir. Bu cənab, əxlaq dərslərini üç yerə bölüb, birisində şəxsi vəzifələri, o birisində ailə və valideyn və üçüncüsündə də vətən və ictimai vəzifələri təlim edir. Adlerin üsulu barəsində lazım gələrsə başqa bir məqalədə müfəssələn yazaram. Burada ancaq onu qeyd etməliyəm ki, hər dərs moizə və nəsihət təriqi [yolu] ilə olmayıb, hər fəzl [fəzilət] və nöqsan üçün ayrı-ayrı hekayə, əfsanə, timsal və nağıl yazmışdır. İştə, əxlaq tərbiyəsini həmin hekayələri oxumaqla şagirdlər özləri dərk və əxz edirlər [başa düşür və mənimsəyirlər].

Təcrübəli müəllimlərdən bir-ikisinə Adler üsulu ilə "əxlaq dərsləri" tərtib verilməsi həvalə edilsə [tapşırılsa] və bu iş tamamilə başa gələrsə, ibtidai məktəblərdə üsulsuz, vaxtsız və məqamsız təlimlərə nəhayə[t] verilərək bica [boş] yerə də məsum balaların zehinləri pozulmaz və bu dərslərin təlimi də üsul görmüş müəllimlərə həvalə olunarsa, xoşa ondan sonra Azərbaycan məktəblərinin halına! Vəilla fəla! [Yoxsa düzəlməz; belə olmasa olmaz; başqa cür düzəlməz!]

Fərhad Ağazadə

BAKI XƏBƏRLƏRİ

- İkinci dairə ev komitəsi, 2-ci polis müfəttişliyi dairəsinin bütün ev komitələri sədrləri və katiblərini kanuni-əvvəlin [dekabrın] 24-də axşam saat 5-də Birinci Realnı məktəbi mülkündə təyin edilmiş iclasa dəvət edir. Müzakirə ediləcək məsələlər təşkilat və ərzaq məsələləridir.

- Kanuni-əvvəlin 24-ü, axşam saat 5-də Birinci Realnı məktəbi mülkündə siniflər nümayəndələrinin şurayi-müəlliminə [müəllimlər şurasına] nümayəndə göndərməsi barəsində iclas təyin edilmişdir. Burada şurayi-valideynin iclası da iniqad edəcəkdir [baş tutacaqdır] ki, heyəti-rüəsa [rəyasət heyəti] intixab ediləcəkdir [seçiləcəkdir].

- Statistika məlumatına məbni [əsasən], kanuni-əvvəlin [dekabrın] 8-indən 15-inə dək 47 min 685 pud buğda, 300 pud düyü, 8 min 687 pud un, 10 min 722 pud kartof, 10 min 265 pud kələm, 5 min 240 pud soğan, 12 pud yumurta, min 650 pud balıq, 46 min 238 pud arpa, 731 pud ələf, 2 min 711 pud saman, 11 min pud odun, 3 min 859 pud kömür gətirilmişdir.

- Ərzaq Nəzarəti, Gəncə Cəmiyyəti-Xeyriyyəsinə 300 tay bez vermişdir ki, Gəncə əhalisi arasında adambaşı 6 arşından çox olmamaq üzrə təqsim etsin [paylasın]. Qiymətdən (4 rublə 90 qəpik arşın) arşına 25 qəpik cəmiyyətin nəfinə [xeyrinə] götürüləcəkdir.

Təftiş və həbslər

- Srağagün, kanuni-əvvəlin 21-də, saat 6-da Fəhlə Klubu mülkündə Kəsbkarlar İttifaqı katibinin qardaşı Şterin tövqif [həbs] edilmişdir.

- Həman gecə saat 10-da Kaspi Qafqaziya Hökuməti xüsusi komisyonu üzvü Kovalın evində təftiş icra edilmişdir. Təftiş Kovalın evdə olmadığı vaxt icra edilmişdir.

- Həman gecə Neft Mədənləri Fəhlələrinin İttifaqı katibi Qryuzin də tövqif edilmişsə də, azad edilmişdir.

NƏZARƏTLƏRDƏ [NAZİRLİKLƏRDƏ]

Qaçqınların göndərilməsi

Bakıya tərəf gündən-günə gəlməkdə olan və getdikcə ədədi artan qaçqınları və vətənlərinə getmək istəyən əsgəri əsirləri göndərmək üçün Ümuri-Xeyriyyə Nəzarəti [Sosial Təminat Nazirliyi] şəhərimizdə mövcud olan Müttəfiqlər qoşunu komandanı ilə bu barədə müxabirata girişib [təmasa keçərək] bir vapor istəmiş ki, qaçqınları və əsgəri əsirləri Krasnovodsk şəhərinə rəvanə etsinlər [yola salsınlar].

Tiflis Cəmiyyəti-Xeyriyyəsi işləri

Sabiq Tiflis Cəmiyyəti-Xeyriyyəsi cənbində [nəzdində] mövcud olan Tiflis darüleytamları [yetimxanaları] işləri[ni] bitirmək üçün Ümuri-Xeyriyyə tərəfindən Mustafa ağa Vəkilov göndərilir. Bu barədə Nəzarət [Nazirlik] tərəfindən Tiflisdəki səfirlə müxabiratda bulunmuşdur ki, mürəxxəsə [nümayəndəyə] müavinət [kömək] edilsin.

Evlər Mərkəzi istidası [xahişi]

Evlər Mərkəzi cənbində [nəzdində] iaşə məntəqələri müdiri, məntəqə və darüşşəfəqələr üçün daima at gətirənin hər ay üç vaqon ixtiyarına buraxılmağı Ümuri-Xeyriyyə nazirindən təmənna etdiyi üçün Nəzarət də Ərzaq Nəzarəti ilə müxabirata girişərək, Evlər Mərkəzinin bu barədə olan hər bir istidası lazımi binagüzarlıq olunmasını [lazımi addımların atılmasını] xahiş etmişdir.

Zəngəzur qaçqınları

Ümuri-Xeyriyyə Nəzarəti [Sosial Müdafiə Nazirliyi] Cəbrayıl qəza qaim-məqamından aldığı teleqramdan məlum olunur ki, Zəngəzur qəzasından 252 kişi, 245 qadın (cümlətan 497) bir kənd əhalisi qaçıb Cəbrayıl qəzasına gəlmişlərdir. Bunların özləri ilə heç bir ləvazimatı, əşyası yoxdur. Bu zavallılar böyük köməyə möhtacdırlar.

Buna binaən [buna görə], Ümuri-Xeyriyyə Nəzarəti bu qaçqınların ehtiyacının nə dərəcəyə qədər vara biləcəyini bilməklə bərabər, onlar üçün bir iaşə məntəqəsi açmaq haqqında teleqrafla acil bir binagüzarlıqda bulunmuşdur [sərəncam vermişdir].

Habelə Qaryagin qəza qaimməqamı teleqramına cavabən teleqram verilmişdir ki, gələn qaçqınlar üçün bir iaşə məntəqəsi açmaq vacibdir.

Aras tərəfi nümayəndəsinin istidası

Şəhərimizdəki Aras məbusu tərəfindən Azərbaycan Hökumətinə verilən istidada [ərizədə], erməni qoşun qitəatının [hissələrinin] müsəlman əhalisinə etdiyi cövr və sitəmi təsvir edərək, orada müsəlmanlara verilən xəsarəti təhqiq və tədqiq üçün Müttəfiq qoşunları komandanı ilə Hökumətimiz müamilatda bulunub bir komisyonun təəyyünü göstərilməsi [müəyyənləşdirilməsi] xahiş olunmuşdur.

Əmələlər [fəhlələr] tətili

Baş fabrika müfəttişindən Ticarət və Sənaət Nəzarətinə gələn müxabirə [xəbər] kağızından anlaşılır ki, "Nobel" qardaşları şirkətinin Balaxanadakı emalatxanasında işləyən əmələlər 14 kanuni-əvvəl [dekabr] şənbə günü işlərində tətil elan etmişlər. Bunun səbəbini təşrini-saninin [noyabrın] ikinci yarısından məvacib almadıqları olduğunu göstərmişlər və sonra demişlər ki, ayın 16-da, düşənbə [bazar ertəsi] günü pul verilməzsə, yenə də işə başlamayacaqlar. 16 kanuni-əvvəldə gəldikdə məvacib almadıqlarından işə başlamayaraq gedirlər. Tətil edənlərin sayı 102-dir.

AZƏRBAYCANDA

Quberniya əhvalı

Qarət və atışma

Cavad uyezdinin naçalniki Gəncə qubernatoru adına göndərdiyi bəyannamədə Cavad uyezdinin halını və bu axırlarda burada baş verən şuluqluq barəsində böylə yazır:

Bu ayın əvvəllərində Qarapirimli kəndinin əhli Cəmşid bəy Vəlibəyov öz adamlarından xəbər alır ki, Ağdərə erməniləri dəstə ilə onun qaramal otlağına hücum edib 1350 baş qoyunlarını və bir neçə də atlarını qarət edib aparıblar. Mal sahibi dərhal atlanıb, adamlarını götürüb qarətçilərin dalısınca düşübdür. Kənddən dörd-beş verst məsafədə qarətçilərə rast gəldikdə bunların arasında atışma başlanıb. Nəticədə Cəmşid bəyin öz atı yaralanıb və bir neçə də ermənilərdən qətl edilib, axırda da qoyunları buraxıb qaçıblar. Məlum olub ki, qətl edilən ermənilərin birisi məşhur erməni qoçusu Qara Sarkisin yeznəsi Markar və yaralananlar da Maki, Osip, Matasan adlı ermənilərdirlər.

Erməni vəhşiliyi

Cavad uyezdində olan Davşanlı adlı erməni kəndində cümlətan 35 ədəd müsəlman xanəvadəsi [ailəsi] var imiş. Bu ayın əvvəllərində Şuşadan bir nəfər süvari bir məktub gətirib Davşanlı dairəsində komitə üzvü olan Nikolay Saruxanova vermişdir. Bu məxfi məktubun məzmunu barəsində ermənilər və ya ki müsəlmanlar sual etdikdə bunlara böylə cavab verilir ki, güya məktub Şuşada olan ingilis və Fransa heyəti tərəfindən gəlibdir ki, ermənilərlə müsəlmanlar gərək yaxşıca rəftar edib bir-biriləri ilə dostanə yola getsinlər. Bu xəbər müsəlmanları nə qədər sevindiribsə də amma axırda nəticəsi çox peşmançılıq gətiribdir.

Bu vəq'ədən [hadisədən] bir az keçmiş, gecə qaranlığı düşən kimi müsəlmanlar baxıb görüblər ki, hamısının evləri müsəlləh [silahlı] ermənilər tərəfindən əhatə ediliblər. Səbəbini xəbər aldıqda ermənilər deyiblər ki, gərək hamı atılan və kəskin əslihələrinizi [silahlarınızı] bizə təhvil verəsiniz. Əhatə edilmiş müsəlmanlar çarəsiz qalıb onların tələblərinə əməl etmişlər. Lakin, təkcə Eyvaz Molla Novruz oğlu və bir də Ocaqverdi Molla Qəmbər oğlu bunların tələblərinə əməl etmək istəməyiblər.

Müsəlləh ermənilər dərhal bunları tutub vəhşiyanə bir surətdə öldürüblər. Hətta, Ocaqverdinin özündən başqa övrəti Sona Şahməhəmməd qızını da həmin surətdə öldürüblər. Müsəlmanların silahlarını alandan sonra ermənilər əvvəlcə malqaradan başlayıb axırda tamam ev müxəlləfatlarını [əşyalarını] da qarət etməyə başlayıblar. Bütün müsəlmanların xalça-palazlarını, yorğan-döşəklərini, buğda, un, arpa və samanlarını daşıyandan sonra, kişi və övrətlərinin paltarlarını da soymağa başlayıblar. Bu halları görcək bu 135 evin müsəlmanları bittamam [tamamilə] dağlara, daşlara qaçıblar. Bu müsəlmanların oradaca qılınclara çəkilib qırılmamaqlarına səbəb olan bir tərəfdən həmin kəndin məşhur ermənilərindən Balasan bəy və oğlanları olubdur ki, bunlara qaçıb gizlənməyə yol veriblər və o biri tərəfdən də bu olub ki, ermənilər qarət etdikləri malları bölmək üstündə bir-birləri ilə dava etməyə başlayıblar.

Bu kənddən qaçıb gizlənən biçarə müsəlman ailələrini Bəyəhmədli, Kəngərli və Tarnavet kəndlərinin camaatı öz evlərinə aparıb müavinətdə bulunublar.

Mövsuq [etibarlı] mənbələrdən xəbər verirlər ki, Şuşadan gələn məktubda bunu yazıblarmış ki, əhalinin əksəri erməni olan mahallarda əqəliyyət [azlıq] təşkil edən müsəlmanlar gərək tezliklə oralardan çıxarılsın.

İştə həman məktubun nəticəsi olaraq yüz illərlə çiyinbəçiyin yaşayıb həmişə dostluq və qardaşlıqla gün keçirən iki qonşuların əlaqələri bir gecədə fasilədən dəyişib, dostluq düşmənçiliyə mübəddəl olub [çevrilib], nahaq qanlar tökülüb, xanimanlar viran edilib, heç bir günahın sahibi olmayan hər iki qonşu daimi düşmənliyə vadar edilmişlər.

AZƏRBAYCAN HÖKUMƏTİNİN CƏNBİNDƏKİ [NƏZDİNDƏKİ] FÖVQƏLADƏ İSTİNTAQ HEYƏTİ NƏZƏR-DİQQƏTİNƏ

Mart və sentyabr həvadisatı [hadisələri] zamanında olan zərər və ziyanları istintaq heyətinə bildirməyi qəzetə vasitəsilə məlum etmişsiniz. Təbii, Bakıda olan zərərdidələr [zərərçəkənlər] və başqa yerdəki zərərdidələr ki Bakıda olurlar, bu fürsətdən istifadə edib də öz zərər və ziyanlarını heyətə məlum edəcəklərdir. Bakıda olmayıb da bu işdən ötrü Bakıya gələ bilməyən biçarə şamaxılılar və Şamaxı kəndliləri nə eyləsinlər? Var-yoxları əllərindən gedib, qışın bu soyuğunda hərəsi bir şəhərdə, bir kənddə, bir qəsəbədə, bir tanışının və ya bir Allah bəndəsinin qoltuğuna sığınıb öz müqəddəratını dörd gözlə gözləyirlər və bu işdən ötrü Bakıya gəlməyə də imkanları yoxdur.

Bunun müqabilində qonşumuz erməni həmşəhərlilərimiz və həmkəndlilərimiz də var. Onlar nə qədər uzaqda olsalar, bu fürsətdən istifadə edəcəklər. Çünki onların cəmiyyətləri, millət xadimləri işlərinə yetişəcək, dərdlərini lazım olan yerinə yetirəcək, ev-ev, şəhər-şəhər gəzəcək, axtaracaq, tapacaq, düsturüləməllər [təlimatnamələr] verəcəkdir. Belə olanda genə Şamaxı şəhəri və uyezdi ermənilərinin əlləri ilə yanıb, dağılıb, məhv olduğu halda, genə mühasibə vaxtında onların zərər və ziyanı bizimkindən fəzlə [artıq] olaraq ortalığa çıxacaq.

Məncə, yaxşı olardı ki, hökumət yazıb hər qəzaya və pristavlara xəbər verməlidir ki, hər yerdə zərərdidələr varsa, sakin olduğu yerində ərizə pişnihad [təqdim] edib, istintaq edilib göndərilsin ya Bakıya, həmin heyətə ki, mühasibə vaxtında bu biçarələrin də dərdi məlum olunub bəlkə çarəsi tapılsın.

Bir şamaxılı

TEATRO VƏ MUSİQİ

Cümə günü dekabr ayının 28-də Hökumət teatrosunda Hacıbəyov Qardaşları müdiriyyəti tərəfindən bu mövsümdə birinci dəfə olaraq "Şah Abbas və Xurşidbanu" operası mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır. Şah Abbasın rolunu Sarablı və Xurşidbanunun rolunu Məğfurə xanım icra edəcəklərdir. Biletlər satılır hər gün teatrın kassasında.

Bu günlərdə müqtədir şairlərimizdən Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi əfəndinin **"İnsanların tarixi faciələri" yaxud "Əlvahi-intibah"** adlı mənzum əsərinin ikinci cüzü çapdan çıxıb mövqeyi-füruşa [satışa] qoyulmuşdur. Kitabça gözəl və qalın kağız üzərində təb' [çap] edilmiş, fiatı [qiyməti] 2 manatdır. Turan mətbəəsində, Parapetdə "Məktəb" mağazasında və Bazar caddəsində Paşa Qasımzadənin mağazasında.

b. 4 – 3

Qoca anam, İzzət Mənsur qızı, 19 kanuni-əvvəldə [dekabrda] evdən çıxıb, bu vaxta kimi qayıtmamışdır. Bunun nerədə olduğunu bilənlərdən bu adresə xəbər verməlerini rica edirəm. Abşeron küçəsində nömrə 34, Məcnun Pini oğlu.

2619

İngiltərə Dəniz Nəqliyyatı İdarəsi icazəsilə "Samolyot" paraxod cəmiyyəti

Mal göndərən və mal gətirənlərə elan edir ki, 17 kanuni-əvvəldən [dekabrdan] cəmiyyət bütün Xəzər dənizindəki nümayəndəliklərini iadə etmişdir [geri qaytarmışdır]. Bakı şəhərində İran, Krasnovodsk və Petrovsk şəhərlərinə göndərilən yükləri 24 və 26-cı körpülərdə qəbul edir. Acentənin kantor telefon nömrəsi 19-22.

Acentə V. N. Natanzondur. Paraxodstvo [gəmiçilik] idarəsi, telefon nömrəsi 46-40.

Paraxodstvo müdiri F. F. Kulikov.

b - 31

Həkimlərin xüsusi gecə və gündüz növbələri

Ünvan: Bolşoy Moskva mehmanxanası, Qoqolevski və Torqovı küçələrin küncündə. Telefon nömrələri 7-96 və 49-81. Naxoşların evinə gedirlər.

Arvad diş həkimləri Z. A. Şexter və xanım

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qarma və hər növ qayırma dişlər. Dişin yaxşı qayrılması təmin olunur. Kənardan gələnlər üçün iş tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir.

Qəbul olunur 9-dan 2-yə və axşam 4-dən 7-yə kimi. Vorontsovski küçə, 14 nömrəli evdə, paradnı qapıdan.

215

Doktor
Doktor Samuil İzrailoviç Kopelioviç

Daxili və əsəbi mərəzə mübtəla olanları hər gün axşam saat 5-dən 8-ə kimi qəbul edir. "914" dəvasını [dərmanını] istemal edir [işlədir]. Voronsovski caddədə nömrə 17, ikinci mərtəbə. Telefon 50-82 və 93.

282

Qoldqor-Fradkinin Diş müalicəxanası

Dərya kənarında Başenni küçədə Ramazanovun 10 nömrəli evində qəbul edir hər gün saat 9-dan 2-yə kimi və 4-dən 7-yə kimi.

2607

Diş həkimi İsay Samuiloviç Karşteynbaum

Naxoşlar[ı] əvvəlki kimi qəbul edir. Dişləri ağrısız çıxarır və qızıl üzərində süni dişlər qayırır.

Ünvan: Tsitsyanovski və Çadrovı küçələrin küncündə İsrafilovun 41 nömrəli evində.

Qəbul edir hər gün saat 12-dən 3-ə kimi. Axşam 5-dən 8-ə kimi.

2610

Mama M. K. Şerman

Qəbul edir: mamalıq, ovmaq (massaj) və iynə vurmaq işləri. Həmçinin xəstələrə qulluq etmək işində də təcrübəsi vardır.

Ünvanı: Kolyubakinski küçədə Parapetin qabağında Dildarovun 26 nömrəli evində 2-nci mərtəbədə.

Telefon 24-62

Müdir və baş mühərrir:
Ceyhun bəy Hacıbəyli

TRANSLİTERASİYA İLƏ BAĞLI QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Qismi-rəsmi: Məclisi-Məbusan Rəisi həzrətlərinin əmrnamələri

"...1334 sənəsi kanuni-əvvəlin ... günündən...": Məclisi-Məbusan Rəisinin əmrlərində il rumi təqvimlə göstərilmişdir; miladi təqvimlə 1918-ci il dekabr ayının müvafiq gününə uyğundur.

Vəzifəmiz nədir

"…məbus əfəndilərdən Səfi-kürdski…": Aslan bəy Səfikürdski nəzərdə tutulur.

"…məbus əfəndilərdən doktor Qara bəyin…": Qara bəy Qarabəy nəzərdə tutulur.

Qarabağ ətrafında

"781 – Cəbrayıl qəza qaimməqamı Molla Namazəliyev imza etmişdir.": qəzetdə "Molla Namazəliyev" kimi getmiş şəxs, güman ki, Fərəc bəy Məliknamazəliyevdir.

"Gəncə valisi Vəkilov": İbrahim ağa Vəkilov nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Məclisi-Məbusanında

"..."Gürcüstan səfirimiz...": Məmməd Yusif Cəfərov nəzərdə tutulur.

Teleqraf xəbərləri

"Cümə günü kral Parisə varid olmuşdur.": İngiltərə kralı V Corc nəzərdə tutulur.

Erməni-gürcü toqquşması

"…Gürcüstan siyasi nümayəndəsinə…": söhbət Simon Mdivanidən gedir.

"…Aramyansın evində…": Mikael Ovsepoviç Aramyans nəzərdə tutulur.

Artıq yetər!

"…keçilməz ormanları qırdın…": qəzetdə "ormanları" yerinə "olmayanları" getmişdir.

Maarif müfəttişlərinin yığıncağı

"…rüşdi məktəblər…": ibtidai təhsildən sonrakı təhsil mərhələsinə məxsus məktəblər.

Xalq məktəbləri müfəttişlərinin yığıncağına dair

"əqaid": səh. 339-dakı izaha baxın.

"…məşhur pedaqoq Adlerdir.": Amerikalı pedaqoq Sayrus Adler nəzərdə tutulur.

"Vəilla fəla!": bu ərəbcə ifadə "belə olmasa olmaz; belə olmasa düzəlməz; başqa cür düzəlməz" mənasını verməkdədir.

Nəzarətlərdə

"…Tiflisdəki səfirlə…": Azərbaycanın Tiflisdəki səfiri Məmməd Yusif Cəfərov nəzərdə tutulur.

"darüşşəfəqələr": valideyn himayəsindən məhrum uşaqlar üçün pulsuz internat məktəbləri.

"...at gətirənin...": güman ki, "ət gətirənin" olmalıdır

"…cümlətan 497...": qəzetdə "497" yerinə "498" getmişdir.